

L'ESTOL SOCIALISTA FEMENÍ DE PINEDA DE MAR (1934-1939)

LA IMPORTÀNCIA DE LA MILITÀNCIA FEMENINA AL SOCIALISME

Sovint passem per alt un tema transcendental quan treballem la història dels anys 30 del segle passat, i és l'assoliment del dret al vot per part de la dona i la seva implicació en la militància política, no com a simple comparsa, sinó assumint un paper important. En el cas de Pineda de Mar, va ser intensa la tasca duta a terme per l'Estol Femení, adscrit a la secció local de la Unió Socialista de Catalunya, en particular, en tasques de propagandisme –vetllades culturals– i a l'hora d'aportar una sensibilitat femenina en relació a l'ideal social de futur, sempre ple d'optimisme. De la mà de la militància política, la dona ja no ha només de formar part de la casa i dels fogons de la cuina i pot conquerir un paper social a nivell de la militància juvenil, si bé encara se li barra el pas a nivell dels grups dirigents dels partits, també d'aquells, com la USC, que eren més progressistes. Ens trobem, doncs, dins una mena d'escola de militància, i la dona, sempre menor d'edat, ha d'anar-se guanyant, també entre els seus companys, aquella confiança i anar ascendint, absolutament necessari per conquerir el paper que li corresponia. Són particularment interessants els passatges relacionats amb un matrimoni civil, o bé el recordatori per a una noia de dinou anys, morta en plena joventut. El laïcisme militant i el convenciment que estaven albirant un món nou i més just, van fer camí poc a poc. Ja durant la guerra, l'Estol Femení s'integrà dins del PSUC, i dugué a terme tasques d'ajut en relació als refugiats o als combatents.

Manuel Serra i Moret fou el gran introductor del socialisme a Pineda, però la seva dona, Sara Llorens, va tenir també un paper important, a l'hora que l'ajudà sempre i conreà el seu propi camp intel·lectual. Van formar un tàndem inseparable, un equip socialista perfectament integrat.

Entre els anys 1923 i 1926, ja hi havia un petit grup de persones subscrites al quinzenari socialista *Justícia Social*. El socialisme a Pineda estigué representat, durant l'etapa de la dictadura, per Joventut Cultural, un grupet de joves que admetien tenir trenta-dos socis, organitzat entorn del mes d'abril de 1930, i que volien «el perfeccionamiento de los asociados, admitiéndose la libre discusión de todos los principios y reservándose el derecho de examen de todas las cuestiones que afectan a los fines generales de la cultura».¹ El primer president fou Joan Alsina Dalmau i després Josep Comas Casas, però els veritables promotors foren

Josep M. Vilarrubia, Esteve Biayna, Francesc Maresma o Josep Barcons, coneguts militants de la USC. També, en temps de la dictadura de Primo de Rivera, «recordo haver anat a Can Carreres i haver participat en alguna reunió política el capvespre a la fresca. La senyora Sara Llorens anava a cavall d'un ruc perquè, pobreta, es trobava molt malament. Allí ens trobàvem molta gent de Pineda i de Calella».²

El quinzinari socialista *Justícia Social*, del 10 d'octubre de 1931, informava de la constitució de la secció de Pineda de la USC. La seva comissió executiva estava formada per Esteve Biayna Sicras, Josep Barcons Barcons, Jaume Matas Fontanet i Josep M. Vilarrubia. Aquell mes s'organitzaven també les Joventuts Socialistes. La secció pinedenca de la USC neix amb vint-i-quatre socis, i s'incorporen a la segona junta Jaume Morell Puigvert, com a secretari, i Llorenç Asencio Badia, com a vocal. Tenien el local a la carnisseria de can Roca (pis de l'actual banc SCH).

El mes d'abril de 1933 se celebrà a Mataró el segon congrés de la USC. Pineda envià tres delegats (seixanta militants de màxim i trenta-sis de mínim), mitjana de quaranta-vuit militants.

El febrer de 1934 es renovà, en sessió ordinària, el consell directiu de la Secció de Pineda, que va quedar format per Llorenç Asencio Badia (president), Salvador Sanitges Heras (tresorer), Joan Alés López (vocal primer), Joaquim Barcons Barcons (vocal segon) i Eduard Asencio Badia (secretari).

Aquelles mateixes dates (febrer de 1934), s'organitzà un Estol Femení Socialista annex a la secció, amb cent vint-i-quatre inscrites, «figurant, fins i tot, dues companyes de més de setanta anys»³ i dirigit per una junta encapçalada per Maria Morell com a secretària, Josepa Ragull (tresorera), Montserrat Martorell (comptadora) i Francesca Parra (vocal) i Maria Morell Puigvert, membre de l'Estol Femení, em deia:

«L'Estol Femení el portaven la Sara Llorens i la Paca. Nosaltres, les dones, estàvem més amb elles, mentre que els homes, amb el senyor Serra. A vegades, però, fèiem unes explicacions al menjador i aleshores érem tots junts. El grup d'excursions de l'Estol organitzà algunes sortides els primers de maig; en una ocasió es va fer una excursió al Canigó, que va valer un duro per parella, i tots cantàrem: "Muntanyes regalades que són del Canigó!" Per dir que eren oberts, anaven amb el cor a la mà; era això el que t'agradava d'ells».⁴

El mes de març de 1934 la publicació *Front*, quinzinari d'esquerres de Calella,⁵ ampliava la referència a la constitució de l'Estol Femení, i indicava que la junta estava formada per Maria Maresma (presidenta), Maria Morell (secretària), Josefa Ragull (tresorera), Montserrat Martorell (comptadora) i Francesca Parra (vocal).

També el 1934 existia la Joventut Socialista de Pineda, amb cinquanta-sis afiliats, dirigida per un comitè integrat per Rafael Martínez (mestre nacional i president), Anton Coll Vieta (secretari), Joaquim Soms (caixer), Joan Rius (comptador) i Josep Guerrero (vocal).

El Grup Socialista d'Excursions va néixer el mateix any, i feia sortides a la font del Ferro, la font del Verder i l'Illota (18 de març) amb l'assistència de quaranta socis:

«Dóna goig de veure la quantitat de joves que s'apleguen en aquestes excursions i la serietat i comediment amb què saben tots comportar-se. Són jornades d'alegria i d'esbargiment que uneixen els cors i les voluntats, i que preparen els nostres nois i noies en l'ordre físic i intel·lectual per a les tasques del pervenir».⁶

Al mateix temps, la comissió de festes de les entitats socialistes organitzà, sobre el 19-20 de març, una vetllada dramàticoliterariomusical, en tres parts, amb moltes poesies, diàlegs cooperativistes, quadre dramàtic de l'atur i diàleg entre un marquès i un obrer; hi intervingueren moltes noies de l'Estol, com Carme Morell, Maria Lorente, Mercè Puigvert, Francesca Roca, Carme Guerrero, Carme Heras o Maria Casalí.

L'Estol Femení també participà en una vetllada artística al local de la Unió Republicana Federal de Palafolls, amb les noies Francesca Morell, Magdalena Rosa, Carme Heras, Carme Morell, Maria Casalí, Mercè Puigvert i Maria Lorente (tiple).

Aprofitant la diada del 14 d'abril de 1934, es celebrà un aplec popular de germanor socialista a la font de Sant Jaume, per tal de celebrar la inauguració de la Joventut Socialista i de l'Estol Femení Socialista de Pineda. Les noies de l'Estol feren ofrena d'una bandera brodada a la Secció de Pineda de la USC. Hi hagué parlaments de Serra i Moret (Pineda), Salvador Bosch (Calella), Carles Carqués (Canet) i Joaquim Pou (Sant Pol), i sardanes, i es comptà amb l'assistència de les seccions de Tordera, Palafolls, Calella, Canet de Mar, Sant Pol, Arenys de Munt, Sant Iscle de Vallalta i Mataró. «En retornar la multitud cap al poble, presidien la manifestació les banderes socialista i republicana, i els banderons que durant la diada onejaren en els arbres d'aquell bell tros de bosc».⁷

D'altra part, el partit havia organitzat seccions mixtes d'homes i dones per fer excursions, vetllades culturals, teatre, esports, etc. Tal era la fortalesa de l'estructura orgànica del partit i la presència en les societats lúdicoculturals, mutualitats i cooperativa, que en un article s'expressaven així:

«No hi ha dubte que la vida social de la vila està en mans dels socialistes. Les dretes, amb el seu diner i la seva força coactiva, no poden res contra les nostres organitzacions socialistes, la puixança de les quals es manifesta no solament en les eleccions, sinó en tot el que són activitats societàries car, àdhuc les entitats no polítiques –cooperatives, sindicats d'esbargiments, mutualitats, etc.–, estan totes dominades i dirigides pels nostres companys».⁸

L'any 1934 fou la consolidació de l'estructura política del socialisme a Pineda, la secció local de Pineda. Pas a pas anava creixent, es van començar creant els quadres polítics, aviat va venir el grup excursionista, la secció teatral, la mutualitat

socialista i la secció instructiva (creada el mes d'abril), coneguda com Cultura Socialista. Aquesta secció pretenia «no solament difondre les idees fonamentals del socialisme, sinó estendre la nostra esfera cultural a altres branques del saber humà per mitjà de cursets, conferències i tota mena de manifestacions que tendeixin a l'assoliment de les nostres finalitats».⁹ Així, els mesos d'abril i maig de 1934, va patrocinar un curset de cultura socialista, inaugurat per Serra i Moret a la sala del Tívoli, amb una conferència pronunciada el 24 d'abril sota el títol *Socialisme, Partit de la Intel·ligència*:

«Clar i precís de paraula, durant més d'una hora va donar-nos la visió panoràmica dels coneixements que ens cal obtenir per a fixar la nostra personalitat com a éssers intel·ligents i cèl·lules actives dels gran conjunt social. Fou escoltat amb religiós silenci. Veiem la futura humanitat intel·ligent i justa, confiem que els nostres obrirem camí i serem els selectes, els millors».¹⁰

Tot seguit, s'inicià un curset de sociologia a càrrec de Carles Carqués, de la secció de Canet de Mar; se'n farien cinc lliçons, els dies 4, 8, 15, 22 i 29 de maig. Entre els temes tractats, hi eren la realitat monstruosa del capitalisme incipient, la història del socialisme (doctrina social, socialisme utòpic, socialisme científic i dels partits socialistes), exemples d'edificació socialista, el socialisme català, la USC, futura mansió del proletariat català conscient, universalització del socialisme, fracàs rotund de la doctrina cristiana, corrupció dels postulats humanistes del cristianisme, l'església al servei del capital, potència expansiva de la nova moral, etc. Val a dir que després del curset hi havia classes d'ortografia catalana.¹¹

Emmarcat dins la festa del Primer de Maig, el 30 d'abril hi hagué una conferència a càrrec d'Estanislau Ruiz Ponseti, que dissertà sobre el moment polític, i indicà que si hi havia un cop feixista, «a Catalunya ens trobarem en el dilema de o sucumbir a les imposicions dels feixistes i dictadors espanyols o mantenir ben ferma la bandera de la democràcia i, en aquest cas, declarar-nos incompatibles amb la resta de la península». Afegí que, econòmicament, Catalunya sortiria beneficiada de la separació.¹²

El mateix primer de maig els socialistes de Pineda de Mar van reunir cent cinquanta persones, que ompliren cinc autocars i alguns turismes, per visitar Vic, «com que l'art és una cosa i les creences i el fanatisme religiós, en són un altre, tinguérem molt de gust a visitar, de Vic, primer, la catedral, i després el temple romà i la plaça Major», la cooperativa de Manlleu, Corcó, la serralada de Collsacabra, tot tornant a Pineda per la carretera d'Olot.¹³

L'Estol Femení menà la seva delegada al Congrés Mundial de Dones, que tingué lloc a París a les darreries del mes de juliol.

Sara Llorens de Serra va escriure un article titulat «Un poble en marxa», on palesava la seva satisfacció per l'obra cultural, pedagògica i social que duia a terme el partit a Pineda:

«El Grup Teatral del partit organitza sovint Vetllades d'Art i d'Ideal, element educador per als joves i nens actuant; i ha integrat una cinquantena d'infants que, amb el nom del nostre planter (9 a 14 anys), i Les Falugues, de l'Estol Femení (4 a 9 anys), prenen part xamosos i entusiastes a les vetllades esmentades. La USC de Pineda ha creat també una mutualitat socialista, per tal de fer front a les possibles contingències econòmiques dels associats i, per fi, ha creat la seva escola: Cultura Socialista. CS pensa continuar així en el seu primer any, donant una o dues lliçons setmanals. Fins ara, més de dues-centes persones hi assisteixen, homes i dones, socialistes i d'altres sectors polítics, hi estan amb recolliment i atenció, prova de l'eficàcia de l'ensenyament i garantia també que l'esperit de bona part del poble, a Pineda, ha traspassat ja l'etapa rudimentària o de pura apetència localista, per entrar de ple a la conscient, o d'apetències ideològiques».¹⁴

El mes de juny, Àngela Graupera pronuncià una lliçó conferència contra la guerra al cafè la Constància.

El dissabte 25 d'agost de 1934, Salvador Sanitges i Bàrbara Aragonès, una parella socialista, contragueren matrimoni civil:

«L'acte fou esplèndid en tots conceptes: concurrència addicta, absoluta llibertat dels contraents, la casa de la Vila plena de flors, decorant un fons d'altar del poble. Dos cors units i un vibrant parlament del nostre diputat al Parlament espanyol, en Felip Barjau. El poble vessant pels carrers i eixamplant la casa de la Vila, amb els colzes per contemplar la parella que donava un crit de llibertat. Els dos protagonistes, el cap ben alt i la consciència ben lliure, l'alegria els vessava del cor i s'encomanava als del seguiment i al poble en pes que contemplava l'acte. A respirar a ple pulmó l'aire de llibertat, però no d'amagat com qui el roba, sinó en absolut domini, amb perfecte plenitud, amb el goig intens de sentir-se ben lliure, ben després de perjudicis i d'influències alienes perniciosos».¹⁵

El 29 de setembre de 1934, poc abans dels Fets d'Octubre, el partit organitzà una conferència sobre la Llei de contractes de conreu a càrrec de Rafael Folch i Capdevila, membre de la USC, candidat no electe a les eleccions generals del 19 de novembre de 1933 per la circumscripció de Barcelona ciutat.

El partit participà activament a la campanya electoral de febrer de 1936, bo i aportant la majoria dels oradors que intervingueren als mítings de Pineda.

El 19 d'abril de 1936 moria, a l'edat de dinou anys, Maria Martí i Flequer, component activa de l'Estol Femení. Per aquest motiu, es publicà un opuscle de dotze pàgines, *En record de Maria Martí. Pineda, 1936*, recordatori i homenatge a aquesta militant socialista,¹⁶ ofrena dels treballadors de Calella a Joan Martí, el seu pare; recordem que la Maria era orfe de mare. La secció de Pineda de la USC va escriure:

«Esperit selecte, ciutadana exemplar d'un món nou que comença a néixer, i que tan marcat està de dones com tu, que sabies desprendre't dels prejudicis i costums que afligeixen la humanitat... Ens has deixat precisament quan sembla que l'esdevenir torna a ser nostre, però el teu record queda en nosaltres i ens donarà força per seguir endavant, fermes, complint amb el nostre deure».

Al seu torn, també l'Estol Femení va plasmar els seus sentiments:

«En néixer Estol Femení, et consideràrem una esperança: i vèiem l'entusiasme amb què ens ajudaves, et reservàvem, per a poc temps després, un dels càrrecs de responsabilitat. Joveneta com eres, atresoraves ja una pila de belles condicions: elevades qualitats morals, intel·ligència, laboriositat, i aquell do que no té tothom, de caure en gràcia i fer-se estimar! Ben aviat, la salut et va recloure a casa; i totes seguíem el curs de la teva malaltia amb un desig vivíssim de reveure't forta i sana... No ha estat així! T'hem perdut, Maria! Maria, la bona companya, la generosa, la convençuda! Maria, la dimoseta, la de fines maneres, la de noble sentir!... Oh, si amb un sacrifici de cada una de nosaltres et poguéssim fer reviure, com el faríem totes!».

Fou un concentració de dol immens. La Unió Socialista de Catalunya, encarregada del sepeli i de retre el darrer tribut a la memòria de Maria Martí, organitzà una impressionant concentració de centenars de treballadors de Pineda i de Calella.

El 16 de juny de 1936 la secció de Pineda envià dos delegats –Manuel Serra i Moret i Esteve Biayna– al congrés que celebrà el partit.

Abans d'esclatar la guerra, s'unificaren les joventuts socialistes i comunistes dins les JSU durant els primers mesos. Cal recordar l'aportació de més de trenta joves pinedencs a la centúria Taurons de la columna de ferro Jaume Graells. Tant Esteve Biayna, com els dos germans Barcons, en Joan i en Francesc, foren els caps visibles de les JSU. Feien reunions, conferències, molts hi entraren per amistat, l'un per l'altre, com se sol dir.

En esclatar la Revolució de 1936, els socialistes ocuparen la casa del tinent coronel Pujol, al carrer de Mar núm. 44, que esdevingué durant tota la guerra el seu local central. Als baixos, s'hi ubicà el bar i el taller de confecció de la roba per al front, mentre al pis hi havia els despatxos. S'hi van fer algunes conferències per part de metges, on s'explicà la manera de procedir en les cures en cas de bombardeig.

Requisada la casa, les dones feien la confecció de sueters, camises, jerseis, pijames i altres robes per als combatents, portaven la màquina de cosir allí. Per a aquesta activitat, reberen algun suport de l'Ajuntament, com les cent pessetes que els foren concedides l'octubre de 1938. Els homes hi celebraven les reunions polítiques, també hi tenien un cafè.

L'Estol Femení Socialista del PSUC es caracteritzà per fer diverses recaptés a favor de les milícies de l'antifeixisme, almenys tres, el mes d'agost de 1936.

Mesos després, l'Estol potencià la solidaritat amb els refugiats que venien amb molta misèria. Primer, organitzà l'arribada i l'acollida de nens refugiats:

«L'Estol Femení Socialista vol fer-ne arribar al nostre poble. Tu, pinedenca, que tens la sort de viure a casa teva i de tenir els fillets vora teu, no et veus en cor de demanar un d'aquests orfes, i cuidar-lo fins al dia que, aconseguida la pau, puguem retornar-lo a la seva mare? Apa, sí, pinedenca! Fes honor als teus bons sentiments! A totes les altres cases hi cap un altre nen! Recorda't d'allò que deien les nostres àvies: –Allà on en mengen quatre, també n'hi mengen cinc!». ¹⁷

Després procurà roba i vestits als infants refugiats:

«La senyora Sara Llorens de Serra ens donà la idea, davant l'espectacle que vèiem, per tal que ens reuníssim totes, que aleshores ja érem una bona colla, i féssim vestidets a aquesta gent. Aleshores, els nens pogueren portar una bateta per anar a col·legi i les noies un vestidet. Vàrem anar a cosir una colla de temps, la màquina de cosir la teníem al lloc de cosir i una dona (la de Cal Sugre) tallava la roba». ¹⁸

Referent a la vida interna del partit durant la guerra, sabem que alguns dels secretaris generals del PSUC, al radi de Pineda, foren Llorenç Asencio (agost de 1937), Joan Sanitges (febrer de 1938), Joan Martí (abril de 1938), Lorente. La presidenta de l'Estol Femení Socialista –PSUC– fou Rosa Aragonès (octubre de 1938).

Jordi Amat i Teixidó
Doctor en història contemporània

NOTES

- 1.- Expedient núm. 14.247 Joventut Cultural (1930/1931) (ADGB).
- 2.- Testimoni de Maria Morell i Puigvert (22/08/1994).
- 3.- Cf. *Justícia Social*, núm. 140 (10/03/1934) (AHCB).
- 4.- Testimoni de Maria Morell i Puigvert (22/08/1994).
- 5.- Cf. *Front*, núm. 2 (10/03/1934) (AA).

- 6.- Ibídem.
- 7.- Cf. *Front*, núm. 6, 28/04/1934, 5 (AA).
- 8.- Cf. *Justícia Social*, núm. 140 (10/03/1934) (AHCB).
- 9.- Full volant de la Cultura Socialista de la USC - Secció de Pineda, datat l'abril de 1934. S'hi expliquen les seves finalitats i s'indica l'horari del primer curset (BMSM).
- 10.- Cf. *Front*, núm. 7, 12/05/1934, 5 (AA).
- 11.- Cf. *Front*, núm. 8, 2/06/1934, 4 (AA).
- 12.- Cf. *Front*, núm. 7, 12/05/1934, 4 (AA).
- 13.- Cf. *Front*, núm. 6, 28/04/1934, 10; núm. 7, 12/05/1934 (AA).
- 14.- Cf. *Justícia Social*, núm. 152 (2/06/1934) (AHCB).
- 15.- Cf. *Front*, núm. 14, 1/09/1934, 3 (AA).
- 16.- Opuscle recordatori i homenatge. La biblioteca Serra i Moret de Pineda de Mar, conté un exemplar original que inclou dues fotografies de la Maria Martí.
- 17.- Full volant de l'Estol Femení Socialista (PSU) Pineda. Novembre de 1936 (BMSM).
- 18.- Testimoni de Maria Morell i Puigvert (22/08/1994).

FONTS

AA	Arxiu de l'autor
ADGB	Arxiu de la sots-delegació del Govern (Barcelona)
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
BMSM	Biblioteca Manuel Serra i Moret (Pineda de Mar)

Excursió de la Secció de la USC a Pineda (1934).
Font: Anna Barangó i Margarit.

Enterrament de la Maria Martí (Pineda de Mar 19-4-1936). Font: Anna Barangó i Margarit.

Estol Femení Socialista
(P. S. U.)
Pineda

Els horrors de la terrible guerra que fa encès la criminal ambició feixista, augmenta de dia en dia. Masies, llogarets, ciutats i comarques senceres queden devastades per la metralla.

En veure enfonsar els teulats, morir els caps de bestiar, arrasar els esplets de les feixes, i estellar-se en mil troços els humils paraments de les llars pròpies, tan estimades, les famílies fugen espavorides.

Qui més, qui menys, tothom ha perdut algun familiar, i ni el consol queda de plorar-lo dins les parets que varen ésser testimoni de les bones hores passades en família en temps de pau.

Sense el costat de l'home caigut lluitant, i sense casa, i sense mobles, i sense un fil de roba, curulla l'ànima de terror i de desesperació, marxa la dona amb els fillets carretera enllà.

Piadoses mans la recullen en arribar als poblats lliures, i aplegant aquells infants a d'altres igualment infortunats, els porten a les ciutats allunyades del monstre de la guerra: a València, a Barcelona...

Dels arribats a aquesta darrera ciutat, **Estol Femení Socialista**, vol fer-ne venir al nostre poble.

Tu, pinedenca, que tens la sort de viure a casa teua, i de tenir els fillets vora teu, no et veus en cor de demanar un d'aquests orfes, i cuidar-lo fins al dia que, aconseguida la pau, poguem retornar-lo a la seva mare?... Pensa en el dolor immens d'aqueixa pobre dona havent-se'l de treure del costat! Oh, si tu mai l'arribessis a trobar en el seu lloc! Com t'estimaries que una altra companya volgués fer de mare una temporada a l'infantó dissortat!

Dones de Pineda antifeixistes: oi, que al vostre cor, ric d'amor maternal, hi cap encara una altra amor?... Dediqueu-lo a aquest infant que gira els ulls ignocents çà i enllà, cercant la mare que li faci un petó i li escalfi les manetes fredes —aquella pobre mare que ha quedat allà lluny, enyorant-lo!

...Apa, si, pinedenca! Fes honor als teus bons sentiments! A totes les altres cases hi cap un altre nen! Recorda't d'allò que deien les nostres àvies: —Allà on en mengem quatre... també n'hi menjaran cinc!

Qui atengui aquesta crida, pot fer la seva petició, avui i demà, de 6 a 9 del vespre, al nostre local social, carrer de Mar, n.º 44.

Imp. J. Salent - Mataró

Crida per acollir refugiats (1936). Font: BMSM.